

LATGALES (POĻU INFLANTIJAS) MUIŽNIECĪBAS (ŠĻAHTAS) POLITISKĀ DARBĪBA ŽEČPOSPOLITĀ PĒC IEKĻAUŠANAS KRIEVIJAS SASTĀVĀ UN LĪDZ ŽEČPOSPOLĪTAS TREŠAJAI DALĪŠANAI (1772–1795)

EDVARDS SELIŠKA

Mg. hist., Latvijas Universitātes doktorants

E-pasts: sh01003@edu.lu.lv

ANOTĀCIJA

Rakstā, balstoties uz nepublicētiem, publicētiem avotiem un nelielo pētījumu klāstu, apskatīta maz pētīta tēma par Inflatijas (Latgales) muižniecības politisko lomu Žečpospolitā starp Polijas pirmo un trešo dalīšanu (1772–1795). Virkne inflantiešu bija kļuvuši par Krievijas un Polijas–Lietuvas dubultpilsoņiem. Inflantieši sākotnēji bija saistīti ar karali Staņislavu Augustu, kurš atbalstīja viņu politiskās darbības atsākšanu 1778. gadā. Taču pakāpeniski inflantieši saistījās arī ar citām politiskām nometnēm – gan reformu, gan prokrieviski noskaņotām. Lielā Seima (1788–1792) deputāti no Inflatijas bija pamanāmi reformu atbalstītāji. Tas disonēja ar piesardzīgā vairākuma inflantiešu bažām par savu īpašumu drošību, jo Krievija asi reaģēja uz reformām.

Atslēgvārdi: Inflatija, Lielais Seims 1788–1792, Staņislavs Kublickis, Juzefs Veizenhofs, Konstantīns Plāters, Targovices konfederācija.

IEVADS

Virkne Inflatijas muižnieku pēc Pirmās Žečpospolītas dalīšanas (1772) bija kļuvuši par dubultpavalstniekiem. Zvērot uzticību Krievijas carienei Katrīnai II, tie sagalabāja īpašumus Krievijā iekļautajās teritorijās, taču turpināja piedalīties Žečpospolītas politiskajā dzīvē līdz pat 1795. gadam.

Tas bija iespējams, jo 1778. gadā karalis Staņislavs Augusts (1732–1798; valdīja 1764–1795) ar Krievijas sūtņa un kopš Pirmās dalīšanas faktiskā Žečpospoļitas līdzvaldnieka Oto Magnusa Štakerberga (1736–1800) piekrišanu atjaunoja Inflantijas pašpārvaldes orgānu – seimiku – darbību. Juridiskais pamats bija fiktīvs – Kurzemes un Zemgales hercogistē esošās Ķirupes pļavas, muižnieku Zībergu īpašums, it kā bijis Inflantijas daļa, ko Krievija sev nepievienoja. Tādēļ sākotnēji atjaunotos seimikus noturēja Ķirupē, vēlāk – Ilūkstē. Žečpospoļitā pastāvēja precedents, ka politiskajā dzīvē piedalās valsts sastāvā vairs neesošās vojevodistes muižnieki – emigrantu Smoļenskas vojevodistes seimiki (Kutrzeba 1906, 198; Szczygielski 2008, 47–48; Jurgaitis et al. 2015, 372, 380).

Vojevodistu seimiki izraudzījās deputātus uz Seimu, tiesnešus tiesām, izstrādāja instrukcijas deputātiem uz Seimu, un deputāti pēc Seima atskaitījās seimikam par paveikto. Nepastāvošo Inflantiju Seimā atkal kā pirms 1772. gada pārstāvēja seši deputāti, un to vietas bija sadalītas trijās kvotās. Proti, Inflantijas seimiks divus deputātus izraudzījās no Inflantijas (tiem bija īpašums Inflantijā), divus no Polijas (kroņa) un divus no Lietuvas šļahtas. Inflantiju, Poliju un Lietuvu pārstāvēja arī pa vienam senatoram Seima Senātā (Inflantijas biskaps, vojevoda, pilskungs jeb kaštelāns). Pēc 1772. gada vojevoda un kaštelāns bija bez reālas varas, taču amatiem bija nozīme karjeras veidošanā.

Nepublicētie avoti, kuros meklējamas ziņas par inflantiešu politisko darbību (korespondence starp inflantiešiem un ietekmīgākajām valsts dzimtām, karali Staņislavu Augustu Poņatovski un seimiku diāriji), rodami Polijā (piemēram, Seno aktu galvenajā arhīvā (*Archiwum Główny Akt Dawnych*, AGAD) Varšavā; Čartorisku bibliotēkā (*Biblioteka Czartoryskich*) Krakovā un Lietuvas Valsts vēstures arhīvā (*Lietuvos Valstybes Istorijos Archyvas*, LVIA). Vērtīgākie publicētie avoti, kur meklējamas ziņas par inflantiešu darbību pēc 1772. gada, ir elektronizētie Lielā Seima 1788.–1790. gada diāriji (DSCz rok 1788/1789 1790; DSCz rok 1789 2005).

Padziļinātu pētījumu par inflantiešu politisko lomu ir maz (Michalski 1960a; Michalski 1960b; Stroynowski 1991), vai arī ziņas meklējamas biogrāfijās (Haratym 2009–2010; Jeziorski 2015; Jeziorski 2018; Krakowski 1971; Kwiatkowska-Jeznach 2015; Skowronek 1977; Rostworowski 1962–1964; Zielińska 1981a; Zielińska 1981b). Inflantijas seimiki tiek pieskaitīti Lietuvas seimikiem. Virknei inflantiešu bija arī īpašumi Lietuvā (piemēram, Plāteriem, Hilzeniem). Tādēļ pētnieki no Lietuvas un Baltkrievijas pēdējos gados ir pievērsušies Inflantijas muižnieku politiskajai lomai (Jurgaitis et al. 2015; Šmigelskytė-Stukienė 2016; Šmigelskytė-Stukienė 2019; Anipiarkou 2021).

Raksta mērķis ir iezīmēt inflantiešu politisko lomu Žečpospoļitā starp Pirmo un Trešo dalīšanu (1795) un šo lomu ietekmējošos faktoros.

INFLANTIEŠI UN POLITISKĀS NOMETNES LIELĀ SEIMA PRIEKŠVAKARĀ

18. gs. 80. gados saasinājās Žečpospoļitas dalītāju attiecības. Prūsija atradās Lielbritānijas vadītā savienībā, kas vērsta pret Krievijas un Hābsburgu ekspansiju uz Osmaņu impērijas rēķina. Norisa Krievijas/Austrijas – Osmaņu impērijas karš, kurā bija plānota arī Žečpospoļitas militārā dalība Krievijas pusē. Lai tas notiktu, Žečpospoļitas armija bija jāpalielina no esošajiem 24 000 karavīru, kam bija nepieciešama Seima piekrišana. Karalis uzskatīja, ka Žečpospoļitai parādijusies iespēja attiecībās ar Krieviju no protektorāta kļūt par partneri, pat ja ne līdzvērtīgu.

Žečpospoļitas politiskā arēna bija sadalījusies trīs politiskās nometnēs, kurās katrā ietilpa vairākas politiskās grupas. Pirmā bija prokrieviskā nometne, kuras viena no grupām pildīja Krievijas diplomātu vai carienes favorīta (kopš 1774) Grigorija Potjomkina (1739–1791; Kara kolēģijas prezidents) jebkādas norādes. Šai grupai pieskaitāms Inflantijas bīskaps Juzefs Kosakovskis (1738–1794), kurš cita starpā 18. gs. 80. gados tiesājās par īpašumiem ar vienu no ietekmīgākajiem Inflantijas muižniekiem, Brestļitovskas vojevodu, sava brāļa sievas brāli Janu Tadeušu Zibergu (1739–1806) (BCza – 1189 – 1486–1491; BCza – 531, 922 (mkrflm, 15924, 15926) – 759). Cita šīs nometnes grupa bija Francišeķa Ksaverija Branicka (1730–1819) un Severīna Ževuska (1743–1811) “hetmaņu partija”. Viņi bija Žečpospoļitas magnāti – milzīgu privāto īpašumu īpašnieki un kroņa īpašumu pārvaldnieki, nereti ieņēma ietekmīgus amatus, uzturēja savu galmu un privāto karaspēku, un tos interesēja decentralizētas republikāniskas iekārtas atjaunošana, kāda tā bija pirms Staņislava Augusta kāpšanas tronī. Otra politiskā nometne bija karaļa vadītā tā saucamā Galma (regālistu) partija. Tās mērķis bija stiprināt izpildvaru, saglabājot ciešu un pēc iespējas vienlīdzīgu aliansi ar Krieviju. Karalim rūpēja, ka kopš 1764. gada regālistiskā Inflantija uz Seimu izraudzītu viņam uzticamus deputātus, tādēļ arī atbalstīja Inflantijas seimiku darbības atjaunošanu (Kosińska 2018, 890, 893). Viens no ietekmīgākajiem muižniekiem Inflantijā Kazimirs Konstants Plāters (1749–1807) par regālistu kļuva pakāpeniski 18. gs. 80. gados. Kā karaļa uzticības persona viņš veidoja un organizēja regālistus Lietuvā, Inflantijā un Ukrainā (Michalski 1960a, 66; BCza – 930 – 285–289; Filipczak 2009, 79–104; Jeziorski 2017, 310). K. K. Plāters apzinājās savu nozīmi un sarakstē ar karali to uzsvēra (BCza – 723 – 436–444). K. K. Plāters uzskatīja, ka ārpolitikā reformas veicamas tikai ar Krievijas atbalstu, veidoja karjeru ar Pēterburgas atbalstu. Cita starpā viņš bija klātesošs karaļa un carienes tikšanās reizē 1787. gadā Kaņivā, Ukrainā, kur tika apspriesta Žečpospoļitas iesaiste karā pret osmaņiem (Zielińska 1981b, 665–672; Rolnik 2011, 204, 337).

Jana Andžeja Borha (1713–1780) attiecības ar karali bija sarežģītas. J. A. Borhs bija Ludzas stārasts (kroņa īpašumu pārvaldnieks), Varakļānu,

Preiļu kā arī virknes īpašumu Polijā un Lietuvā īpašnieks un Plāteru konkurenti par ietekmi Inflantijā. Līdz 1767. gadam J. A. Borhs bija opozīcijā karalim, bet tad kļuva par regālistu un 1780. gadā par vienu no valsts augstākajām amatpersonām – Polijas lielkancleru (*kanclerz wielki koronny*). Taču 18. gs. 80. gados Jana Andžeja dēls Mihals Jans (1753–1810) nostājās pret regālistiem un savu māšas vīru K. K. Plāteru. Par iemeslu kļuva tas, ka Staņislavs Augusts nepiešķīra M. Borham un viņam pietuvinātajiem šļahtičiem, tajā skaitā vēlākajam Lielā Seima deputātam Juzefam Veizenhofam (1760–1798), vēlamos amatus. J. Veizenhofs bija radnieks Soltanu dzimtai. Savukārt Soltanu neformālie aizbīdņi bija Borhi un Borhu dzimta un apmaiņā par to saņēma Soltanu atbalstu seimikos, veidojot savu politisko karjeru (faktiski tas bija Žečpospoļitā izplatīto patrona-klientu attiecību piemērs) (BCza – 919 – 299–321; Kwiatkowska-Jeznach 2015, 196–197; Jeziorski 2015, 160).

Hilzenu dzimta sākotnēji bija karaļa atbalstītāji. Taču tad Senāta senators, Minskas un Mstislavas vojevoda Juzefs Ježijs Hilzens (1736–1786), kam piederēja plaši īpašumi Inflantijas, Polockas, Viļņas un Mazovijas vojevodistē, pieprasot karaļa skatījumā nesamērīgus amatus, zaudēja atbalstu un tika politiski marginalizēts. Viņš kā viens no retiemi inflantiešiem nezvērēja uzticību Katrīnai II, kaut krievu diplomāti turpināja uzskatīt viņu par prokrievisku (Rostworowski 1962–1964, 130–133; Jeziorski 2018, 420, 422; Danilczyk et al. 2019, 114).

Trešā nometne bija “Patrioti”. Senākā un sākotnēji ietekmīgākā grupa bija magnātu Čartorisku un daļas Potocku vadītā “Famīlija”. Viņi par paraugu uzskatīja Britu parlamentāro monarhiju. 18. gs. 60. gados bija karaļa sabiedrotā, tad nostājās opozīcijā pret viņu, bet 1788.–1792. gadā atkal tuvinājās karalim. Ārpolitiski sākotnēji grupa bija prokrieviska, bet tad ar Prūsijas palīdzību vēlējās atbrīvoties no Pēterburgas protektorāta. Lielā Seima gaitā “Famīlija” zaudēja ietekmi, jo šļahta uzskatīja to par pārāk elitāru (Szczygielski 2014, 65–67, 91–92). Savukārt t. s. progresīvā grupa bija pret jebkādas politiskās orientācijas magnātu varas monopolu. Tā vēlējās parlamentu kā pastāvīgu institūciju, bet monarhijai būtu jābūt mantojamai. Par grupas vieniemi no redzamākajiem pārstāvjiem tiek uzskatīti divi inflantieši – Juzefs Veizenhofs un Staņislavs Kublickis (1750–1809). Iespējams, grupa veidojās sākotnēji ar karaļa politisko pretinieku atbalstu, kas bija pretsvars Galma partijai (Schmitt 1868, 109–113; Gierowski 1988, 78–82; Seliška 2019, 105–106).

INFLANTIJAS DEPUTĀTU IZRAUDZĪŠANĀS LIELAJAM SEIMAM

18. gs. 80. gadu vidū Inflantijā atbalsts Galma partijai saruka. Karalis uzskatīja, ka viņa politiskie pretinieki – gan “Famīlija”, gan F. K. Braņickis

un G. Potjomkins –, lai saspilētu situāciju, 1788. gada Seimā atbalstīja trīs izteikti antikrieviskus Inflantijas deputātu kandidātus. Viens no tiem bija inflantietis S. Kublickis, kuram piederēja īpašumi Laudeross Zilupes apkaimē. Abi seimika vadītāji – K. K. Plāters un J. T. Zībergs – juta gan F. K. Braņicka, gan karaļa spiedienu, kuri katrs vēlējās savu kandidātu pārsvaru Inflantijā (BCza – 723 – 447–449; Kwiatkowska-Jeznach 2015, 194). Inflantietis no Galma partijas kandidātu vidus bija Plāteru klients, Hilzenu radnieks, Zvirgzdenes, Malnavas īpašnieks (Ludzas apkaimē) Francišeks Ksaverijs Šadurskis (1764 – pēc 1796), kuru favorizēja arī O. M. Štackelbergs (Haratym 2009–2010, 390–392; BCza – 723 – 453–454; Michalski 1960b, 352–353). F. K. Šadurski, tāpat kā citus regālistus, neievēlēja par deputātu. To panāca arī J. T. Zīberga darbības, jo viņš bija nostājies opozīcijā karalim, kurš bija lēmis pret J. T. Zībergu par labu Kurzemes hercogam Pēterim Bironam tiesas prāvā par zemes īpašumiem hercogistē (Michalski 1960a, 69–70; Michalski 1960b, 353–354; Jusupović 2014, 324; Kwiatkowska-Jeznach 2015, 196–197). J. T. Zībergu atbalstīja arī M. Borhs, kurš bija pieslēgjis “Patriotu nometnei” (BCza – 1189 – 1039–1040; Michalski 1960b, 352–354, 365–366; BCza – 723 – 455–463).

No Inflantijas tika izraudzīts S. Kublickis un Andželmuižā (Andzeļos) dzimušais un radikālu valsts pārkārtojumu piekritējs antikrieviskais J. Veizenhofs. Viņš bija nevis G. Potjomkina, bet drīzāk M. J. Borha virzīts kandidāts. Vienīgais Seimā ievēlētais inflantietis, kurš atbalstīja Galma nometni, bija Juzefs Mostovskis (1763–1817). Viņa māte bija no Hilzenu dzimtas, bet labās attiecības ar K. K. Plāteru nebija pieļaujamas (Stroynowski 1991, 11; Skowronek 1977, 66–68; Kwiatkowska-Jeznach 2015, 196–197; BCza – 723 – 436–444).

INFLANTIEŠU DEPUTĀTU NOSTĀJA ARMIJAS, ĀRPOLITIKAS UN SOCIĀLAJOS JAUTĀJUMOS

Inflantieši, tāpat kā visa Lietuvas šļahta, atbalstīja Lielā Seima vienu no galvenajiem jautājumiem – armijas palielināšanu, taču nevēlējās celt nodokļus (DSCz rok 1789 (2005), 20.11.1789., Sessya CXCIII, 285; Jurgaitis et al. 2015, 1788 m. rugpjūcio 18 d. Livonijos seimelio instrukcija, 373). Jautājums bija saistīts ar Baznīcas aplikšanu ar nodokli, ko atbalstīja daudzi Žečpospoļitas šļahtā, kura bija visai antiklerikāla. Nodokli Baznīcai aktīvi atbalstīja divi redzamākie Lielā Seima inflantieši – J. Veizenhofs un S. Kublickis, kaut Inflantijas seimika instrukcijas bija daudz mērenākas (DSCz rok 1788/1789 1790, 09.01.1789., Sessya XLVII, 41–42; 27.01.1789., Sessya LV, 316–317; DSCz rok 1789 2005, 19.05.1789., Sessya CVI, 188v; 19.06.1789., Sessya CXXI, 552; 25.09.1789., Sessya CLXII, 400, 419; Jurgaitis et al. 2015,

1788 m. rugpjūcio 18 d. Lydos pavieta seimelio instrukcija, 60 1788 m. rugpjūcio 18 d. Livonijos seimelio instrukcija, 370–372, 1790 m. lapkričio 16 d. Livonijos seimelio instrukcija, 379; Kowalewska 2013, 283–284). Biskaps J. Kosakovskis šis nodokļa iniciatīvas dēļ mēģināja noskaņot Svēto Krēslu pret Lielā Seima leģitimitāti (Butterwick 2009, 77–78).

Ārpus Seima esošais K. K. Plāters 1790. gadā izstrādāja karalim priekšlikumu armijas finansēšanai – maksāt 8% no savā pārvaldē esošām stārstijām (vēlāk Seims noteica 10% nodokli šļahtas īpašumiem). Tāpat arī viņš izstrādāja priekšlikumus par Valsts bankas dibināšanu (BCza – 1189 – 1481–1485; Łopuszyński 2018, 105–106).

J. Veizenhofs un S. Kublickis iebilda pret monarha varas stiprināšanu (jeb “patvaļu”) un neatkarību ārpolitikas īstenošanā. Viņi uzskatīja, ka pastāvīgam Seimam un tā Armijas komisijai ir jāuzrauga armija miera laikā (Wyssenhoff 1788, 2–3; Kublicki 1790, 3; Kublicki 1791, 7–8; Butterwick 2010, 68; DSCz rok 1788/1789 1790, 13.01.1789., Sessya XLIX, 110–113; DSCz rok 1789 2005, 30.07.1789., Sessya CXXXI, 765v, 767; 01.07.1789., Sessya CXXXII, 784v–785; 14.08.1789., Sessya CXL, 657v; 12.11.1789., Sessya CLXXXVIII, 159–159v; Szczygielski 2008, 29–30, 32, 63).

Attiecībā uz armijas kvalitāti S. Kublickis akcentēja izglītības līmeņa celšanu, nepotisma izskaušanu (kaut pats S. Kublickis to pārkāpa) un ārzemēs dienējo Žečpospolītas pilsoņu ieinteresēšanu dienēt dzimtenē (Jurgaitis et al. 2015, 1788 m. rugpjūcio 18 d. Livonijos seimelio instrukcija, 373; DSCz rok 1789 2005, 10.09.1789., Sessya CLIII, 143, 227; 28.09.1789., Sessya CLXIII, 3–7, 446–448; 01.10.1789., Sessya CLXV, 437, 438, 57, 58; Rolnik 2011, 436).

Ārpolitikā S. Kublickis un J. Veizenhofs bija proprūsiski un uzskatīja, ka Krievija grib ievilināt karā pret osmaņiem, lai turpinātu kontrolēt Žečpospolītu (Kublicki 1790, 2–3; DSCz rok 1788/1789 1790, 05.12.1788., Sessya XXX, 293–295; DSCz, rok 1789 2005, 05.06.1789., Sessya CXIV, 361, 11.07.1789., Sessya CXXXVIII, 616v; 03.08.1789., Sessya CXXXIII, 513; Michalski 1960a, 56). Tas atšķīra abus deputātus no lielākās daļas inflantiešu (arī K. K. Plātera), kuri proprūsiskās ārpolitikas dēļ bažījās par saviem īpašumiem Krievijā un uzskatīja, ka atkārtota Polijas–Lietuvas dalīšana ir iespējama (Jurgaitis et al. 2015, 1788 m. rugpjūcio 18 d. Livonijos seimelio instrukcija, 369, 1790 m. lapkričio 16 d. Livonijos seimelio instrukcija, 376).

Inflantiešiem bija dažādi uzskati par Lietuvas statusu Žečpospolītā. No vienas puses, kopā ar Kauņas, Oršas, Pinskas seimiku tika atbalstīta šķirto Polijas un Lietuvas valsts kasu apvienošana vienā kasē. No otras puses, K. K. Plāters uzskatīja, ka Lietuvai jāpaliek kā līdz šim – līdztiesīgam subjektam attiecībā pret Poliju (Butterwick 2021, 139, 177; Jurgaitis et al. 2015, 1790 m. lapkričio 16 d. Livonijos seimelio instrukcija, 379).

Jautājumā par dzimtzemnieku brīvlaišanu vairums inflantiešu (izņemot J. J. Hilzenu) uzskatīja, ka tas radītu haosu, bet pilsētnieki būtu iesaistāmi Seima

darbā, tikai lemjot par municipāliem jautājumiem (Weysenhoff 1789, 7; Jurgaitis et al. 2015, 1790 m. lapkričio 16 d. Livonijos seimelio instrukcija, 378).

Attiecībā uz Seima lēmumu īstenošanu inflantiešiem īpaši būtiska bija muižniecības reģistra izveide. Tas ļautu inflantiešiem juridiski stiprināt savu partikulārismu neatkarīgi no dzīvesvietas. Lietuvā apmetušies inflantieši jutās diskriminēti tieslietu sistēmā un vēlējās sev atsevišķus tiesu apgabalus lietu ātrākai izskatīšanai (Jurgaitis et al. 2015, 1788 m. rugpjūčio 18 d. Livonijos seimelio instrukcija, 372, 1790 m. lapkričio 16 d. Livonijos seimelio instrukcija, 380; Krakowski 1971, 34).

INFLANTIEŠI, 3. MAIJA KONSTITŪCIJA UN TARGOVICE

S. Kublickis un J. Veizenhofs bija aktīvi, organizējot 3. maija konstitūcijas pieņemšanu Seimā, kas noritēja valsts apvērsuma apstākļos. Taču inflantieši kā vieni no retajiem nezvērēja uzticību konstitūcijai, jo bažījās, ka Krievija tiem atsavinās īpašumus par reformu atbalstīšanu (Stroynowski 1991, 11; Šmigelskytė-Stukienė, 2016, 233–247; Šmigelskytė-Stukienė 2019, 311–313).

Inflantiešu reakcija uz 1792.–1794. gada Krievijas un prokrieviskās šļahatas Targovices konfederācijas īstenoto Lielā Seima reformu likvidēšanu bija dažāda. J. Kosakovskis to atbalstīja, S. Kublickis un J. T. Zībergs, tāpat kā karalis, pievienojās konfederācijai, lai (nesekmīgi) glābtu reformas. K. K. Plāters bija ieinteresēts saglabāt vadošās pozīcijas Inflantijā, tādēļ kontakti ar Pēterburgas galmu nekad netika zaudēti. Iespējams, viņš vilās Targovices pilnīgā atkarībā no Krievijas, un arī viņa īpašumus krievu karaspēks nesaudzēja, kaut gan viņš bija kļuvis par otro amatpersonu Lietuvā – vicekancleru (*podkanclerz*) (Zielińska 1981b, 665–672; Rolnik 2011, 129). K. K. Plātera brālis Augusts Hiacints (1745–1803), kurš bija precējies ar Ževusku radinieci, ļoti negribīgi piedalījās konfederācijā (Zielińska 1981a, 647–649; Anipiarkou 2021, 89–94). J. Veizenhofs emigrēja, bet viņa pusbrālis, Lietuvas galma maršals, Andrupenes, Lideksnas īpašnieks Staņislavs Soltans (1756–1836), kura māte bija no inflantiešu Romeru dzimtas, kritizēja karali par pievienošanos Targovicei (Anusik 2000–2001, 367).

SECINĀJUMI

Inflantieši 1772.–1795. gadā visciešāk bija saistīti ar karaļa Staņislava Augusta Poņatovska Galma partiju, kuras emisārs bija K. K. Plāters. Karalis Inflantijas muižniekos, kuru vidū vadošā loma bija Plāteriem, saskatīja vienu no saviem varas balstiem un tādēļ atbalstīja “emigrantu seimiku” atjaunošanu. Taču pakāpeniski individuālie aizvainojumi (Zībergu, Borhu,

arī Hilzenu gadījumā) pavēra visiem Galma partijas oponentiem (Krievijas politiķiem, prokrieviskiem un radikālu reformu piekritējiem) iespējas ietekmēt inflantiešus. Lielā Seima (1788–1792) priekšvakarā Galma partija cieta sakāvi Inflantijā. No Inflantijas kvotas Lielajā Seimā ievēlētie deputāti (S. Kublickis, J. Veizenhofs) drīzāk atspoguļoja politisko noņemtu spēku sadalījumu, nevis inflantiešu uzskatus, kuri bija krietni piesardzīgāki par deputātu paustajiem. Piesardzību, arī uzticības nevērēšanu 3. maija konstitūcijai, lielā mērā noteica bažas par īpašumiem, kuri pēc 1772. gada atradās Krievijas sastāvā, tā ka daļa inflantiešu bija Žečpospoļitas un Krievijas dubultpavalstnieki. J. Veizenhofs vai S. Kublicka uzskati par sociālajiem aspektiem, kā dzimtbūšana, politiskās tiesības pilsētniekiem, nebija radikāli progresīvi. Radikālisms izpaudās proprūsiskajā ārpolitiskajā kursā, valsts iekārtas izmaiņā, nepatikā pret magnātiem. Savukārt Plāteri pirmkārt mēģināja saglabāt savu vadošo lomu provincē, veidot politisko karjeru neatkarīgi no pastāvošās varas un vienmēr orientējās uz Pēterburgu.

IZMANTOTIE AVOTI UN LITERATŪRA

NEPUBLICĒTIE AVOTI

Biblioteka Czarotoryskich w Krakowie (BCza):

- Rkp 723 (Collectionis Szembekianae, vol. XV, 1712);
- Rkp 919 (Korrespondencya polska lit A. B. 1780–1793 (Stanisław August));
- Rkp 930 (Akta z czasów Augusta II, Zbiór Szembeka, t. XVII, 1712);
- Rkp 1189 (Collectionis Szembekianae, vol. XIX, 1713).

PUBLICĒTIE AVOTI

Danilczyk, A., Kordel, J., Anipiarkou, V., Łuczak, S., Zielińska, Z., 2019. *Instrukcje i reskrypty do ambasadorów rosyjskich w Rzeczypospolitej w latach 1772–1794*. Warszawa: Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk (IH PAN); Wydawnictwo Neriton.

DSCz rok 1788/1789, 1790. *Diariusz Sejmu Czteroletniego (sessye 1–71)*. Łuszczewski J., P. *Dyaryusz seymu ordynaryinego pod związkiem Konfederacyi Generalney obojga narodow w Warszawie rozpoczętego roku 1788*. 1 (1) Warszawa: Druk. Nadworna J. K. Mci i Kommiss. Ed. Narod. Pieejams: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/show-content/publication/edition/32987?id=32987> (skatīts 15.12.2021.).

DSCz rok 1789, 2005. *Diariusz Sejmu Czteroletniego (sessye 98–198 i 327)*. Królczyk, A., Prinke, R., T., ed. B. v.: Biblioteka Kórnicka, PAN. Pieejams: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/20159/edition/32995/content> (skatīts 15.12.2021.).

Jurgaitis, R., Stankevič, A., Verbickienė, A., 2015. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės seimelių instrukcijos (1788–1790)*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

LITERATŪRA

Anipiarkou, V., 2021. Starp Krieviju un Žečpospolitu: Augusta Plātera politiskās darbības metamorfozes (1792–1793). Romanovska, A., ed. *Vācieši Latgales teritorijā 16. gs. – 20. gs. sākumā: vēsture un recepcija. Kolektīvā zinātniskā monogrāfija*. Daugavpils: Daugavpils Universitāte, 82–98.

- Anusik, Z., 2000–2001. Sołtan (Pereswiet–Sołtan) Stanisław. Markiewicz, H., ed. *Polski Słownik Biograficzny (PSB)*, 40. Warszawa: PAN, 365–370.
- Butterwick, R., 2009. Jak nie doszło do schizmy. Rzeczpospolita a Stolica Apostolska w czasie Sejmu Czteroletniego. *Kwartalnik Historyczny Rocznik*, 66 (3), 73–90.
- Butterwick, R., 2010. Dialog republikanizmu z liberalizmem. W związku z książką Anny Grześkowiak-Krwawicz o idei wolności. *Kwartalnik Historyczny Rocznik*, 67 (1), 63–76.
- Butterwick, R., 2021. *The Constitution of 3 May 1791. Testament of Polish–Lithuanian Commonwealth*. Warsaw [b. i.].
- Filipczak, W., 2009. Stronictwo regalistyczne w województwie kijowskim. *Przegląd nauk historycznych*, 1, 79–104.
- Gierowski, J. A., 1988. *Historia Polski. 1764–1863*. Warszawa: PWN.
- Haratym, A., 2009–2010. Jan Szadurski. Romanowski, A., ed. *PSB*, 46 (2), Warszawa: PAN, 390–392.
- Jeziorski, P. A., 2015. Hylzenowie w Gdańsku. Szkic do dziejów elit dawnego województwa inflanckiego. *Zapiski Historyczne*, 80 (3), 151–168.
- Jeziorski, P. A., 2017. Uwagi do tajemniczej biografii Idziego Józefa Hylzena (zm. 1800). Walczak, W., Łopatecki, K., ed. *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, 7. Białystok: Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy, 295–333.
- Jeziorski, P. A., 2018. Awans społeczno–majątkowy polsko–inflanckich Hylzenów w XVIII wieku. Źródła sukcesu i przyczyny upadku. Bagdanovič, I. È., ed. *Belaruska–pol’skija moŭnyja, litaraturnyja, gistoryčnyja i kul’turnyja suv’jazi. Da 220–goddzja z dnja naradžennja Adama Mickeviča*, 38. Minsk: Belaruskі dzjaržaŭny Źniversitèt, 418–424.
- Jusupović, M., 2014. *Prowincjonalna elita litewskaw XVIII wieku. Działalność polityczna rodziny Zabiełłów w latach 1733–1795*. Warszawa: IH PAN; Wydawnictwo Neriton.
- Kosińska, R., 2018. Sejmiki poselskie 1766 roku. *Kwartalnik Historyczny Rocznik*, 75 (4), 861–899.
- Kowalewska, D., 2013. Rewolucyjnie o “Polskiej Rewolucji”? Recenzja: Richard Butterwick. Polska rewolucja a Kościół katolicki 1788–1792. Kraków 2012, pp. 988. *Klio*, 25, 277–287.
- Krakowski, B., 1971. Kublicki Stanisław. Rostworowski, E., ed. *PSB*, 16. Warszawa: PAN, 34–37.
- Kublicki, S., 1790. *Głos Jaśniewielmożnego Kublickiego, pośta inflantskiego 1 Października 1790* [b. i.].
- Kublicki, S., 1791. *Głos Jaśniewielmożnego Kublickiego, pośta inflantskiego 10 Maja 1791* [b. i.].
- Kutrzeba, S., 1906. Skład sejmu polskiego 1493–1793. Izba poselska. *Przegląd Historyczny*, 2 (2), 179–202.
- Kwiatkowska-Jeznach, E., 2015. Rodowody polityczne posłów inflanckich pierwszej kadencji Sejmu Wielkiego. *Prace naukowe Akademia Jana Długosza w Częstochowie*, 14, 193–205.
- Łopuszyński, K., 2018. Idea bankowości centralnej w ostatnich latach i Rzeczypospolitej. *Roczniki nauk prawnych*, 28 (3), 101–112.
- Michalski, J., 1960a. Sejmiki poselskie 1788 roku, cz. I. *Przegląd Historyczny*, 51 (1), 52–73.
- Michalski, J., 1960b. Sejmiki poselskie 1788 roku, cz. II. *Przegląd Historyczny*, 51 (2), 331–367.
- Rolnik, D., 2011. *Portret szlachty czasów stanisławowskich, epoki kryzysu, odrodzenia i upadku Rzeczypospolitej w pamiątkach polskich*. Katowice: Uniwersytet Śląski.

- Rostworowski, E., 1962–1964. Hylzen Jan Jerzy. Rostworowski, E., ed. *PSB*, 10. Warszawa: PAN, 130–133.
- Schmitt, H., 1868. *Dziej panowania Stanisława Augusta, tom I*. Lwów: W. Manecki.
- Seliška, E., 2019. Žečpospōlitas dališanas (1772–1795) – to vērtējums poļu vēsturiskajā literatūrā. *Latvijas Universitātes žurnāls. Vēsture*, 7/8, 103–130.
- Skowronek, J., 1977. Mostowski Józef. Rostworowski, E., ed. *PSB*, 22. Warszawa: PAN, 66–68.
- Stroynowski, A., 1991. Reprezentanci Wielkiego Księstwa Litewskiego w czasie uchwalenia Konstytucji 3 Maja. *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Historica*, 41, 3–16.
- Szczygielski, W., 2008. Z badań nad początkami obrad Sejmu Wielkiego. *Przegląd nauk historycznych*, 8 (1), 21–85.
- Szczygielski, W., 2014. U progu przełomu politycznego w obradach Sejmu Wielkiego w początkach drugiej połowy roku 1790. *Przegląd nauk historycznych*, 14 (1), 63–99.
- Šmigelskytė-Stukienė, R., 2016. O referendum Konstytucji 3 maja raz jeszcze: sejmiki egzulanckie i Inflanckie 1792 roku. *Studia Historyczne*, LIX (2), 233–247.
- Šmigelskytė-Stukienė, R., 2019. The Parliamentary Activity of the Livonian Exiles in 1792. *Vēsture: avoti un cilvēki*, XXII, 308–315.
- Weyssenhoff, J., 1788. *Głos Jaśnie Wielmożnego Weyssenhoffa Posła Inflantskiego 11.11.1788*. Warszawa [b. i.].
- Weyssenhoff, J., 1789. *Głos Jasne Wielmożnego Weyssenhoffa posła inflantskiego 30.03.1789*. Warszawa [b. i.].
- Zielińska, Z., 1981a. Plater August Hiacynt. Rostworowski, E., ed. *PSB*, 24, Warszawa: PAN, 647–649.
- Zielińska, Z., 1981b. Plater Kazimierz Konstanty. Rostworowski, E., ed. *PSB*, 24, Warszawa: PAN, 665–672.

POLITICAL ACTIVITY OF THE INFLANTIA (POLISH LIVONIA; LATGALE) NOBILITY (SZLACHTA) IN POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH AFTER ITS INCORPORATION INTO RUSSIA AND UNTIL THE THIRD PARTITION OF POLAND (1772–1795)

EDVARDS SELIŠKA

Master in History, doctoral student at the University of Latvia

E-mail: sh01003@edu.lu.lv

ABSTRACT

Article, based on both unpublished and published sources, as well as a small range of researches, considers a little-explored topic of the political role of the Inflanlian (Polish Livonia; Latgale) nobility in Polish-Lithuanian Commonwealth after the First Partition (1772). Some of the Inflanlians had become dual citizens of Russia and Commonwealth. The Inflanlians were originally associated with King Stanislav August, who supported the resumption of their political activities in 1778. Inflanlians gradually proceeded to associate themselves with other political camps, both pro-reform and pro-Russian. Members of Great Diet (1788-1792) from Inflanlia were active in pro-reform camp, though majority of Inflanlians were cautious, as they were concerned to lose property in Russia due to Czardom's harsh reaction to the reforms.

Keywords: Polish Livonia (Inflanly), Great Diet 1788-1792, Stanislaw Kublicki, Jozef Weyssenhoff, Konstanty Plater, Confederacy of Targowica.

SUMMARY

The article is devoted to the little-studied topic of political activities of the nobility of Inflanlia (Latgale; Polish Livonia) in Polish-Lithuanian Commonwealth between the First and the Third Partition (1772–1795).

A part of the Inflanlians after 1772 had become dual citizens of Russia and Commonwealth, but with the support of King Stanislav August and the Russian ambassador, they resumed their political activity in 1778. Initially loyal to the royal political camp (such as the Platers), gradually Inflanlians became associated with other political camps, both pro-reform and pro-Russian. This development was also influenced by individual resentment

(Zyberk, Borch, also Hylzen). Infantian members of Grand Diet (1788–1792) were noticeable in the pro-reform, pro-Prussian, anti-magnate camp. However, in social matters (lifting of serfdom, political rights of the bourgeoisie), Infantian deputies were moderate rather than radically progressive. In general, J. Weyssenhof and S. Kublicki reflected the division of forces in the political camps rather than the views of the majority of the Infantians, who were much more cautious about Russia's reaction to the reforms and the security of its property. Therefore, almost no Infantian swore allegiance to the May 3 Constitution.

After Russia destroyed the reforms of the Grand *Seimas*, the reaction was different – J. Weyssenhof emigrated, S. Kublickis joined the pro-Russian party to save at least part of the reforms. Platers, in turn, always tried to maintain their leading role in the province, to build a political career, regardless of the existing power, focusing on St. Petersburg's support.